

ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΠΡΑΞΗ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Υπό

Στυλ. Α. Σαραντίδη

Ομότιμου καθηγητή Πανεπιστημίου Πειραιώς

*"Γνωρίζουμε για να προβλέπουμε και
προβλέπουμε για να προλαμβάνουμε"*

Auguste Comte (1798-1857)

Abstract

THEORY AND PRAXIS IN THE ECONOMICS SCIENCE

This paper intends to cast some light on methodological issues of the economics science. First, a very short notice is made on latest developments in economics (Cleiometrics, evolutionary and experimental economics). Deductive and inductive methods on their historical framework are analyzed. Causality and randomness, indeterminateness are also phenomena teasing the economic theory. The meaning of "paradigm" of T. Kuhn is also introduced in our science. Empiricism and theoreticism stand viz a viz in this paper. Rational expectations and the bridging between theory and praxis, after a varificative procedure, are examined. Disagreements in the realm of economic policy, where conflicts are emerged, share a little space in the paper. A short reference is also made in Keynesian and meta-Keynesian economics. Lastly, some questions are put from theory of the firm and the macroeconomic forecasting. Is economic forecasting a scientific method, since economics is an empirical and social branch of human knowledge? (All, BOO)

1. Σύντομη αναφορά στις πρόσφατες εξελίξεις της οικονομικής επιστήμης

Η Οικονομική Επιστήμη, όπως και κάθε επιστήμη - φυσική ή κοινωνική από το 17ο και 18ο αιώνα, εξελίσσεται συνεχώς με τη δημιουργία νέων θεωριών και υποδειγμάτων που πολλές φορές σύνολα ή υποσύνολα αυτών δημιουργούν επιστημονικές σχολές. Τελευταία εξέλιξη της οικονομικής επιστήμης είναι η εμφάνιση κλάδων όπως:

- η κλειωμετρία, δηλ. η εμπειρική ανάλυση της οικονομικής ιστορίας με στατιστικές - οικονομετρικές μεθόδους (D. North, R. Fogel).
- Τα evolutionary economics, όπου εξετάζονται οι διαλεκτικοί όροι της εξελίξεως των οικονομικών φαινομένων και είναι τρόπος αντιλήψεως των διαδικασιών, οι οποίες δημιουργούν ιδιαίτερους τύπους οικονομικών δραστηριοτήτων και δομών.

Η πειραματική οικονομική (experimental economics), η οποία μετά από τόσα χρόνια πίστης στο δόγμα ότι οι κοινωνικές επιστήμες διαφέρουν από τις φυσικές, διότι δεν έχουν το πείραμα, έρχεται να εισαγάγει το πείραμα κάτω από ελεγχόμενες συνθήκες. Στην παραδοσιακή οικονομική το χάσμα μεταξύ του κόσμου της θεωρίας και του κόσμου των στατιστικών δεδομένων γεφυρώνεται αν ενσωματώσουμε στο θεωρητικό υπόδειγμα στοχαστικές μεταβλητές που θα αντιπροσωπεύσουν τους παράγοντες εκείνους που θεωρούμε άγνωστους ή σταθερούς, και οι οποίοι δεν είναι στην πράξη σταθεροί. Οι οικονομήτρες ελέγχουν μια θεωρία με τις οικονομετρικές μεθόδους και είτε την δέχονται, είτε την απορρίπτουν. Οι "πειραματικοί"¹ (Vernon Smith, John D. Hey, D. Kahneman) διερωτώνται γιατί κάποιοι κλάδοι της οικονομικής δεν θα έπρεπε να υποβληθούν σε πειραματική έρευνα με ειδικές μεθόδους, αν δεχτούμε ότι η θεωρία είναι μια προσέγγιση, του πραγματικού φαινομένου. Το θεωρητικό υπόδειγμα δημιουργείται στο "εργαστήριο" κάτω από ελεγχόμενες συνθήκες και κάτω από την εκάστοτε εποπτεία του αποτελέσματος της δοκιμής. Βεβαίως, οι αντιρρήσεις σε πειραματικές μεθόδους είναι πολλές. Θα μπορούσαμε να αναφέρουμε: 1) Ότι τα πειράματα έχουν χαρακτήρα τεχνητό. Τα πειραματικά υποκείμενα (καταναλωτές, επιχειρήσεις, διευθυντές) συμπεριφέρονται διαφορετρόπως στον πραγματικό κόσμο. 2) Τα υποκείμενα υποκινούνται από θεωρήσεις άλλες εκτός οικονομικών κινήτρων. 3) Τα υποκείμενα κατά το πείραμα αισθάνονται ότι ευρίσκονται σε ένα ξένο περιβάλλον χωρίς τη δυνατότητα μαθησιακής εμπειρίας.

2. Ορισμός και Μεθοδολογία

Η Οικονομική Επιστήμη ανήκει στις κοινωνικές επιστήμες, με πολλά δάνεια από τις φυσικές επιστήμες, και προσπαθεί να συμφιλιώσει τους πόρους (μέσα) με τις ατομικές και συλλογικές ανάγκες, διατυπώνοντας το οικονομικό αξίωμα, που αποτελεί το πρόβλημα της οικονομικής αριστοποίησης, διακρινόμενο κατά την μαθηματική έκφραση σε δύο επί μέρους προβλήματα: α) Το πρόβλημα της μεγιστεύσεως και β) το πρόβλημα της ελαχιστεύσεως. Ορισμοί έχουν δοθεί πολλοί, αλλά νομίζω ότι η παραπάνω

διατύπωση, η οποία πλησιάζει προς εκείνη του Lionel Robbins, είναι η ορθότερη. Βασικά υπάρχουν δύο μέθοδοι επιστημονικής έρευνας: η *απαγωγική και επαγωγική μέθοδος*. Η Οικονομική Επιστήμη είναι *εμπειρική* σε αντιπαραβολή προς τις «καθαρές» επιστήμες, όπως είναι η λογική και τα μαθηματικά. Άρα είτε θεωρητικού είτε πρακτικού περιεχομένου είναι οι προτάσεις της Οικονομικής, στηρίζονται ή αντικατοπτρίζουν στοιχειώδη γεγονότα της γενικής εμπειρίας.

Αφετηρία του παραγωγικού συλλογισμού είναι μια απόφαση ή μια αρχή ή ένας κανόνας γενικού και αφηρημένου χαρακτήρα που λαμβάνουμε ως υπόθεση ή παραδοχή, και με τον συσχετισμό συναφών προς αυτόν κρίσεων καταλήγουμε σε κάτι ειδικό, δηλ. στην ερμηνεία ή το χαρακτηρισμό μιας συγκεκριμένης περιπτώσεως. Κατά την απαγωγή εκκινούμε από το γενικό και αφηρημένο και μεταβαίνουμε προς το ειδικό. Κατά τον παραγωγικό διαλογισμό το ειδικό καθορίζεται με λογική αναγκαιότητα από το γενικό και αφηρημένο πλαίσιο (υπόθεση, αρχή, παραδοχή). Το συμπέρασμα του παραγωγικού διαλογισμού αμφισβητείται, εφόσον το ενδιάμεσο δεδομένο δεν αληθεύει.

Ο παραγωγικός συλλογισμός, ο οποίος έχει την αφετηρία τους στον *Αριστοτέλη*, αμφισβητήθηκε από τον *Francis Bacon* (1561-1626), ως άγονος, διότι δεν μας προσφέρει τίποτε περισσότερο απ' όσα γνωρίζουμε, δηλ. δεν έχει ευρετική αξία. Ο Bacon όμως παραβλέπει ότι ο παραγωγικός συλλογισμός είναι μια καθαρώς λογική διαδικασία απόδειξης της αλήθειας. Η διαδικασία αυτή έχει σταθερότητα συμπερασμάτων και δεν οδηγεί σε τροποποιήσεις ανάλογα με τις περιπτώσεις, οι οποίες εμφανίζονται κάθε φορά ενώπιον του ερευνητή.

Την μέθοδο του παραγωγικού συλλογισμού στην οικονομική επιστήμη υποστήριξε ο Αυστριακός οικονομολόγος Ludwig von Mises² (1881-1973), ο οποίος εβάσισε την οικονομική συμπεριφορά στο θεμελιώδες αξίωμα, κατά το οποίο τα άτομα ενεργούν συνειδητά για την επίτευξη επιλεγμένων στόχων. Κατά τον Mises, εμπειρική επαλήθευση της θεωρίας είναι αδύνατη και επομένως η αποδοχή ή απόρριψη κάποιας θεωρίας πρέπει να γίνεται με βάση τον απαγωγικό διαλογισμό. Ο Mises μαζί με άλλους οικονομολόγους (J. Schumpeter, F. Hayek, O. Morgenstern, F. Machlup, G. Haberler, L. Lachmann, κ.ά.) αποτελούν τους συνεχιστές της Αυστριακής σχολής της Βιέννης, ιδρυτές της οποίας ήταν οι *Carl Menger* (1840-1921) και *Eugen Bohm-Bawerk* (1851-1914).

Η μεθοδολογία της Αυστριακής σχολής στηρίζεται σε πέντε στοιχεία, τα οποία τη διαφοροποιούν από εκείνη της νεοκλασικής σχολής, και τα οποία είναι: α) ο ριζοσπαστικός υποκειμενισμός, β) ο μεθοδολογικός ατομικισμός, γ) η σκοπιμότητα στην ανθρώπινη δράση και δ) η έρευνα της ουσίας και όχι του τύπου. Κανένα οικονομικό φαινόμενο δεν μπορεί να ερμηνευτεί, αν δεν ανατρέξουμε στην πηγή γενέσεως του που είναι οι ανθρώπινες επιλογές και ο υποκειμενισμός των ατόμων και επομένως για την αξία των αγαθών σημασία έχει η χρησιμότητά τους και όχι το κόστος. Η μελέτη της οικονομικής πρέπει να γίνεται στο επίπεδο του ατομισμού (individualism), ο οποίος δρα με συγκεκριμένο σκοπό (τελεολογία) και δεν ωθείται στην απόλαυση ή τον πόνο παθητικά όπως υποστήριξε ο *Jeremy Bentham* (1748-1832, Άγγλος φιλόσοφος του ηδονισμού).

Κατά την επαγωγή, εξ άλλου, εκκινούμε από την παρατήρηση ιδιαίτερων γεγονότων και με αξιωματικά μέσα καταλήγουμε σε γενικές αρχές. Η μέθοδος αυτή είναι αντίθεση της πρώτης, δηλαδή από το μερικό μεταβαίνουμε στο γενικό.

Το πρόβλημα της επαγωγής είναι η εύρεση μιας μορφής λογικού επιχειρήματος, το οποίο θα περιέχει μια γενική συμπερασματική πρόταση και υποθέσεις που θα αναφέρονται μόνο σε ιδιαίτερες παρατηρήσεις (singular statements of particulars). Για πολλά χρόνια οι επιστήμονες ενόμιζαν ότι είχαν λύσει το μεθοδολογικό πρόβλημα με την επαγωγή, αφού η Νευτώνεια Φυσική (1704) χρησιμοποιεί επαγωγικές μεθόδους και αποτελούσε το "παράδειγμα" (paradigm) της επαγωγικής γενικεύσεως. Κριτική για την επαγωγική μέθοδο άσκησαν τόσο ο *David Hume* (1711-1776), όσο και *John Stuart Mill* (1806-1873). Κατά τους κριτικούς, η μέθοδος αυτή δε μας μαθαίνει τίποτε περισσότερο απ' όσα μας πληροφορούν οι προκείμενες προτάσεις (παρατηρήσεις). Πρέπει να παρατηρήσουμε ότι τόσο η επαγωγή, όσο και η απαγωγή έχουν την αξία τους αφού είναι προσπάθειες λογικής θεμελιώσεως μιας (αφηρημένης ή γνωστής) απόφασης. Κάθε επιστημονική μέθοδος είναι λογικό νήμα που οδηγεί τον επιστήμονα στον δρόμο της γνώσεως, αρκεί να τη χρησιμοποιεί με σύνεση και συνείδηση. Και εν πάση περιπτώσει κάθε λογικό συμπέρασμα της επαγωγικής μεθόδου ισχύει μέχρις ότου αποδειχθεί το αντίθετο.

Επειδή το μερικό αποτελεί υποσύνολο του όλου, στηριζόμενο στις προκείμενες (ειδικές) περιπτώσεις ή παρατηρήσεις, πρέπει να πιθανολογήσουμε το συμπέρασμα με βάση το μαθηματικό *λογισμό των πιθανοτήτων*. Το μερικό είναι δείγμα του όλου ή όπως λέμε στην Στατιστική, δείγμα που αντιπρο-

σωπεύει τον πληθυσμό. Με βάση λοιπόν το δείγμα των παρατηρήσεων, διατυπώνουμε συμπεράσματα που ισχύουν για ολόκληρο τον πληθυσμό. Η μέθοδος της επαγωγής έχει ως θεωρητικό υπόβαθρο την ανάγκη του πνεύματος να υποθέτει ότι τα ίδια αίτια οδηγούν στα ίδια αποτελέσματα της ίδιας κατηγορίας και τα αποτελέσματα της ίδιας κατηγορίας οφείλονται στα ίδια αίτια δηλ. δέχεται την αρχή του *ντετερμινισμού* (determinism).

Η επαγωγική μέθοδος και ο ντετερμινισμός, σύμφωνα με τον οποίο τα φαινόμενα και τα γεγονότα καθορίζονται αιτιωδώς από τα προηγούμενα, είναι συμφυή με τις έννοιες της *πρόγνωσης* ή της *πρόβλεψης*.

3. Αιτιοκρατία και τυχαιότητα

Στην προσπάθειά της η Επιστήμη της Οικονομικής να ομοιάσει με τις φυσικές επιστήμες και να λάβει ποσοτικό προσανατολισμό, κυρίως από τους νεοκλασικούς, υιοθέτησε τις έννοιες της αιτιοκρατίας. Το έδαφος της αιτιοκρατίας χαρακτηρίζεται από τη βεβαιότητα και την ύπαρξη «νόμων», αλλά και από την αγνόηση αβεβαιοτήτων, σφαλμάτων, διαταραχών και ασυμμετριών. Στο χώρο αυτό, των διαταραχών και αβεβαιοτήτων θεμελιώθηκε η επιστημονική απροσδιοριστία και η τυχαιότητα. Η επιστημονική έρευνα είναι ανθρώπινη δραστηριότητα στον πλανήτη μας και μπορεί να συμβούν τα πάντα. Δεν είναι παρατήρηση και μελέτη των κινήσεων των αστέρων. Παραδείγματος χάριν, η ανακάλυψη της πενικιλίνης ήταν τυχαία και προέκυψε κατά την εργαστηριακή έρευνα του Flemming, όχι ως προϊόν της αιτιότητας, αλλά της τυχαιότητας. Αλλά αν η τυχαιότητα μπορεί να υπάρξει στη φυσική και βιολογική έρευνα, τοσοῦτο μάλλον σε μια κοινωνική έρευνα, όπως η Οικονομική.

Η αιτιότητα και η τυχαιότητα είναι χρήσιμες έννοιες στοχασμού κατά την μελέτη των συναρτήσεων. Στις συναρτήσεις έχουμε ένα προσδιορισμένο (αιτιότητα) μέρος που υπακούει σε κάποιο νόμο ή a priori κανόνα, και ένα μέρος διαταραχής (τυχαιότητα)³. Για να υπάρξει σχέση αιτίου προς αιτιατό θα πρέπει να υπάρχει μια ιεράρχηση και μια επιλογή, με παραμερισμό των στοιχείων που θεωρούνται ασήμαντα ή προκαλούν διαταραχές. Η αιτία επιλέγεται μεταξύ άλλων δυνατών καταστάσεων. Όταν ένα οικονομικό φαινόμενο δεν προβλέπεται ή δεν επιδέχεται ακριβή περιγραφή έχουμε την έννοια της απροσδιοριστίας και εδώ επεμβαίνει ο λογισμός των πιθανοτήτων. Πολλά φαινόμενα και σχέσεις πιθανοκρατούνται. Προβλέπω να συμβεί το α ή το β με κάποια πιθανότητα βάσει κάποιων στατιστικών μεθόδων. Μια σχέση

την οποία θεωρώ προσδιορισμένη μπορεί να οφείλεται στο τυχαίο, αφού η πιθανότητα στηρίζεται στην άγνοια των αιτίων.

Στην θεωρία των ορθολογικών προβλέψεων⁴, αν η πρόβλεψη είναι ακριβής τότε το πραγματοποιούμενο γενικό επίπεδο των τιμών είναι ίσο με το αναμενόμενο, δηλαδή $P/p_e = 1$. Αν όμως το πραγματοποιούμενο γενικό επίπεδο διαφέρει από το αναμενόμενο, τότε η πρόβλεψη είναι ανακριβής και η περίπτωση αυτή χαρακτηρίζεται ως αιφνιδιασμός (Surprise). Τέτοιοι αιφνιδιασμοί ή εκπλήξεις προέρχονται από μη προβλεπόμενες (unanticipated) κινήσεις της συνολικής ζήτησης (demand shocks) ή της συνολικής προσφοράς (supply shocks). Όταν ασκείται συστηματική κρατική πολιτική που στηρίζεται σε κανόνες, το αποτέλεσμα είναι δυνατόν να προβλεφθεί και έτσι δεν δημιουργούνται αποκλίσεις και διαταραχές. Για να μπορέσει μια πολιτική, κατά τη θεωρία των ορθολογικών προβλέψεων, να επηρεάσει τα πραγματικά μεγέθη μιας οικονομίας πρέπει να είναι τυχαία (random) και μη προβλέψιμα (unanticipated) από τα οικονομούντα άτομα. Το προβλέψιμο είναι αιτιοκρατικά προσδιορίσιμο και το μη προβλέψιμο επαφίεται στην τυχαιότητα και κυριαρχείται από διαταραχές και αιφνιδιασμούς. Π.χ. μια μεγάλη αύξηση της τιμής του πετρελαίου από το καρτέλ των πετρελαιοπαραγωγών χωρών που δεν προβλέπεται αποτελεί περίπτωση shock της προσφοράς, η οποία επηρεάζει τόσο την προσφορά, όσο και τη ζήτηση.

Η αιτιότητα (causality) ή αιτιώδης συνάφεια ή αιτιώδης σύνδεσμος είναι η σχέση που συνδέει δύο φαινόμενα ή γεγονότα, ως ακολουθία αιτίου και αποτελέσματος (αιτιατού). Για παράδειγμα "η πληθώρα χρήματος προκαλεί πληθωρισμό", δηλ. αίτια του πληθωρισμού είναι η υπερβολική προσφορά χρήματος. Η έννοια της αιτίας χρησιμοποιείται ευρύτατα στην επιστήμη και τη τεχνολογία και έχει τύχει αναλύσεως με διάφορες σημασίες από τον Αριστοτέλη, τον Κοπέρνικο, τον Bacon, τον Νεύτωνα, τον Hume και τον J. S. Mill.

Η υπεισέλευση του λογισμού των πιθανοτήτων στη σχέση αιτίων και αποτελέσματος δίνει τη στατιστική έννοια της αιτιότητας. Η πρόγνωση του αποτελέσματος γίνεται με κάποια ποσοστά πιθανότητας. Η αιτιότητα μεταξύ οικονομικών φαινομένων ή μεταξύ δύο χρονολογικών σειρών ερευνάται σήμερα με την εφαρμογή οικονομετρικών τεχνικών. Η κατά Granger αιτιότητα (Granger Causality) εκκινεί από την αρχή ότι το μέλλον δεν μπορεί να προκαλέσει το παρόν ή το παρελθόν. Όταν υπάρχουν δύο γεγονότα A και B, τότε (α) ή το A προηγείται, οπότε το B δεν προκαλεί το A, (β) ή το B προηγείται, οπότε το A δεν προκαλεί το B και (γ) το A και B είναι σύγχρονα.

Το γεγονός, όμως ότι το A προηγήθηκε από το B, δεν σημαίνει απαραίτητως ότι προκάλεσε το B. Ο Granger⁵ επινόησε κάποιες οικονομετρικές τεχνικές για να διατυπωθεί εμπειρικά κατά πόσον μία χρονολογική σειρά οικονομικών παρατηρήσεων προκαλεί κατά την έννοια του Granger μια άλλη χρονολογική σειρά.

Το πρόβλημα της επαγωγής (The induction problem) στις κοινωνικές επιστήμες είναι κατά πόσον μπορούν αυτές να μιμηθούν τις φυσικές επιστήμες. Η εμπειρική γνώση έχει ανάγκη από λογικές ερμηνείες. Δεν αρκεί η εμπειρική γνώση, αλλά η γνώση αυτή πρέπει να είναι αληθής γνώση. Ο "επαγωγισμός" κατά τον Boland είναι η μεθοδολογική θεωρία (ή το "παράδειγμα" κατά Kuhn) που στηρίζει τη γνώση μόνο στην εμπειρική μαρτυρία, δηλαδή τη γνώση, η οποία μπορεί να επαληθευτεί με την εμπειρία.

Συνδυασμό της απαγωγικής και της επαγωγικής μεθόδου αποτελεί ο από τον M. Friedman προταθείς λογικός θετικισμός (*logical positivism*). Κατά τη μέθοδο της *Θετικής Οικονομικής* (positive economics), ο μόνος τρόπος για να δοκιμαστεί η εγκυρότητα μιας θεωρίας ή μιας υποθέσεως είναι να συγκρίνουμε τα αποτελέσματα των προβλέψεων αυτής της θεωρίας με άλλες εναλλακτικές θεωρίες ή υποθέσεις, δηλ. μια θεωρία κρίνεται από την προγνωστική ικανότητά της. Γενικότερα, για τον θετικισμό δεν υπάρχει πραγματική διαφορά μεταξύ ουσίας και φαινομένου, αφού πραγματικό είναι ό,τι μας δίνει η εμπειρία. Ο θετικισμός δεν δέχεται τις αξιολογικές κρίσεις, ως μη παράγουσες γνώση. Κατά τον D. Hume, της κλασικής θετικιστικής παράδοσης, δεν μπορούμε να συναγάγουμε προτάσεις δεοντολογίας από προτάσεις που περιγράφουν το «είναι». Κατά τη μέθοδο αυτή εξετάζεται τόσο η *απλότητα*, όσο και η *ευρεία εφαρμοστικότητα* της θεωρίας ή του υποδείγματος. Όσο λιγότερες πληροφορίες απαιτούνται για να λειτουργήσει προγνωστικά η θεωρία και όσο ευρύτερο είναι το φάσμα των εφαρμογών της, τόσο περισσότερο προτιμητέα είναι η θεωρία, έναντι άλλων με την ίδια προγνωστική ικανότητα.

Το θεωρητικό περιεχόμενο της Οικονομικής, δηλαδή η Οικονομική Θεωρία, προκύπτει από την πνευματική εκείνη εργασία προϊόν της οποίας είναι σχήματα και υποδείγματα που παρουσιάζουν ομοιομορφία, γενικότητα και επιστημονική απλότητα. Τέτοια σχήματα μπορεί να ονομαστούν *οικονομικοί νόμοι*. Αυτοί μας λένουν τί θα συμβεί εάν πληρωθούν οι προς τούτο αναγκαίες συνθήκες. Άρα, οι οικονομικοί νόμοι είναι προτάσεις υπό ορισμένες συνθήκες (conditional statements). Τους νόμους μπορούμε να διακρίνουμε βασικά σε *αιτιώδεις* (causal) και *μαθηματικούς*. Οι αιτιώδεις νόμοι

δείχνουν τη σχέση μεταξύ αίτιου και αιτιατού, όπως αναπτύξαμε παραπάνω και συνεπώς ενέχουν τη διάσταση του χρόνου. Οι μαθηματικοί νόμοι, εξ άλλου, δείχνουν την αλληλεξάρτηση των γεγονότων. Είναι συναρτησιακές σχέσεις, όπως τα συστήματα γενικής ισορροπίας, και δεν ενέχουν χρονική διαδρομή. Στη διδασκαλία της Οικονομικής εκκινούμε από το απλό και βαθμιαία προχωρούμε στο σύνθετο.

4. Τί είναι Οικονομική Επιστήμη;

Η οικονομική θεωρία είναι *απαγωγική επιστήμη*. Με τους κανόνες της λογικής και των μαθηματικών παρουσιάζει τους οικονομικούς νόμους ως ένα σύνολο απαγωγών από ορισμένες βασικές προτάσεις. Οι βασικές αυτές προτάσεις καλούνται *προϋποθέσεις* ή *συνθήκες* (assumptions) και *αξιώματα* (postulates). Οι συνθήκες είναι αρχές που δεν είναι αυταπόδεικτες, αλλά που μπορεί η αποκτώμενη πείρα να ελέγξει. Αξιώματα είναι οι αρχές, την αλήθεια των οποίων αποδεχόμεθα χωρίς απόδειξη. Από τις παραπάνω βασικές προτάσεις με τη λογική απαγωγική διαδικασία προκύπτουν δευτερογενείς προτάσεις που καλούνται *θεωρήματα*. Τα θεωρήματα της Οικονομικής πρέπει να είναι λειτουργικώς σημαντικά.⁶ Λόγω του εμπειρικού περιεχομένου της Οικονομικής, οι προϋποθέσεις και τα αξιώματα της πρέπει να είναι προσεγγίσεις της πραγματικότητας. Συνεπώς, τα θεωρήματα που προκύπτουν υπόκεινται στον εμπειρικό έλεγχο. Από μια μεθοδολογική προκατάληψη ορισμένοι θεωρητικοί υποστήριξαν ότι οι οικονομικοί νόμοι που προκύπτουν από *a priori* υποθέσεις έχουν εγκυρότητα ανεξάρτητα από αναφορά προς την εμπειρική ανθρώπινη συμπεριφορά. Το σύνολο των εξ απαγωγής θεωρημάτων που υπόκεινται στον έλεγχο καλούνται *θεωρία*, *υπόδειγμα* ή και *υπόθεση* (hypothesis).

Οι οπαδοί της επαγωγικής μεθόδου ακολουθούν κατά την επιστημονική έρευνα αντίθετη διαδικασία. Αυτοί ξεκινούν από τα πραγματικά γεγονότα και με την παρατήρηση και τη στατιστική σχηματίζουν θεωρίες και διενεργούν προβλέψεις.

Η θεωρία είναι, σύμφωνα με τα ανωτέρω, ένας τύπος, ένα λογικό καλούπι που δεν ταυτίζεται, αλλά πλησιάζει προς τα πραγματικό φαινόμενο. Κατά τον Max Weber (1864-1920), η ορθολογική ερμηνεία των πράξεων απαιτεί την κατασκευή ιδεατών τύπων, που είναι αφηρημένες περιγραφές και κατασκευάζονται από ουσιώδη χαρακτηριστικά ενός γεγονότος ή μιας πράξης. Άρα λοιπόν πρόκειται περί μιας διανοητικής κατασκευής, η οποία δεν αντιστοιχεί πλήρως προς την πραγματικότητα των φαινομένων ή των

πράξεων. Ως διανοητικό κατασκεύασμα ή μέτρο αναφοράς και συγκρίσεων, συγκλίσεων ή αποκλίσεων προς την πράξη, ο "τύπος", το "υπόδειγμα" ή το "μοντέλο", είναι χρήσιμο και θέτει την σφραγίδα της επιστημονικής εργασίας. Και είναι βέβαια γνωστό ότι οι θεωρητικοί τύποι μεταβάλλονται με την μεταβολή που υφίσταται η οικονομία. Πρέπει να πω με την ευκαιρία αυτή ότι η οικονομική ιστορία έχει μεγάλο ενδιαφέρον για την εξέλιξη του θεωρητικού περιεχομένου της οικονομικής.

5. Η έννοια του "paradigm"

Σχετική με την έννοια της θεωρίας, ή του υποδείγματος ή ακόμη του συνόλου των προϋποθέσεων μιας ορισμένης σχολής οικονομικής σκέψης είναι η έννοια του paradigm (από την Ελληνική λέξη "παράδειγμα") του Thomas Kuhn, ληφθείσα από τις φυσικές επιστήμες. Ο Kuhn⁷ στηριζόμενος στην ιστορική άποψη και τη συνέχεια των φυσικών επιστημών θεωρεί ως κανονική επιστήμη (normal science) την έρευνα που στηρίζεται σε επιτεύγματα του παρελθόντος τα οποία αποδέχεται η επιστημονική κοινότητα. Τα επιτεύγματα αυτά ονομάζει "παραδείγματα", όπως η Πτολεμαϊκή αστρονομία, το σύστημα του Κοπέρνικου, η Αριστοτελική δυναμική, η Νευτώνεια Φυσική κ.α. και τα οποία είναι δείγματα ωριμότητας της εποχής τους. Το "παράδειγμα" ερμηνεύεται από τον Kuhn ως ένα σύνολο συσχετιζόμενων αρχών σκέψης, το οποίο μπορεί να απαντήσει σε προβλήματα, αλλά το οποίο είναι ανοιχτό σε τροποποιήσεις. Όταν τα «παραδείγματα» δεν μπορούν να απαντήσουν σε σύγχρονα προβλήματα, τότε δίνουν τη θέση τους σε νεότερα. Ο μετασχηματισμός από ένα «παράδειγμα» σε άλλο αποτελεί την κατά Kuhn *επιστημονική επανάσταση*, όπως π.χ. από την Ευκλείδεια στη μη Ευκλείδεια γεωμετρία.

Ακολουθώντας τον Kuhn θα μπορούσαμε να πούμε ότι η νεοκλασική ανάλυση των τελευταίων δεκαετιών του 19ου αιώνα αναδύθηκε ως αποτέλεσμα των αδυναμιών της κλασικής οικονομικής⁸ ή ότι η Κεϋνσιανή οικονομική είναι ο μετασχηματισμός από το νεοκλασικό στο κεϋνσιανό υπόδειγμα. Την τελευταία περίπτωση αποκάλεσαν κεϋνσιανή επανάσταση, πράγμα που είναι σύμφωνο με τη θεώρηση του Kuhn, κατά την οποία η εξαιρετική εμφάνιση επιστημονικών επεισοδίων αποτελούν επιστημονική επανάσταση. Ο όρος όμως "paradigm" χρησιμοποιείται στην οικονομική φιλολογία κατά ελεύθερο τρόπο. Μπορεί να σημαίνει: (α) το υπόδειγμα (π.χ. το υπόδειγμα του μονοπωλιακού ανταγωνισμού του E.H. Chamberlin έναντι του προηγούμενου του A. Marshall), ή μια θεωρία, (β) μια ομάδα θεωριών, οι οποίες έχουν κοινό χαρακτηριστικό παρά τις μεταξύ τους διαφορές (όπως οι

θεωρίες της ισορροπίας = παράδειγμα, οι θεωρίες της ανισορροπίας ή διαταραχής = παράδειγμα). Οι θεωρίες ανισορροπίας στην Μακροοικονομική των R. Clower, A. Leijohufund, E. Malinvaud, J.P. Benassy, J. Dreze κ.α. θεωρούνται ως μια αντίδραση στο παράδειγμα των οικονομικών της ισορροπίας⁹, (γ) τις θεμελιώδεις υποθέσεις μιας σχολής οικονομικής (π.χ. οι υποθέσεις της ορθολογικότητας και της μεγιστοποίησης).

6. Θεωρία και εμπειρικός έλεγχος

Σχετικά με το μεθοδολογικό πρόβλημα της Οικονομικής υπήρξε κατά το παρελθόν μεγάλη διαμάχη των ακραίων θέσεων. Μία από τις κατευθύνσεις που έλαβε η διαμάχη αυτή ήταν το κατά πόσο είναι δυνατόν να λάβουν ποσοτική έκφραση οι σχέσεις των παραγωγικών συστημάτων. Μια θέση, υποστηριζόμενη κυρίως από τον Robbins, είναι ότι η ποσοτική μέθοδος δεν είναι ικανή να καταρρίψει θεωρίες, οι οποίες προήλθαν από υποθέσεις και αξιώματα που δεν είναι μακριά από την πραγματικότητα και που εμφανίζουν όλα τα εχέγγυα της γενικότητας. Κι αυτό γιατί ο έλεγχος της θεωρίας σε ορισμένη στιγμή είναι χρονικά περιορισμένος και δεν εμφανίζει τα εχέγγυα της γενικότητας. Για παράδειγμα, στη θεωρία είναι γνωστό ότι η αύξηση της ποσότητας του χρήματος και ενώ οι λοιποί παράγοντες παραμένουν αμετάβλητοι (*ceteris paribus*), οδηγεί σε μείωση της αξίας του χρήματος (ποσοτική θεωρία). Τώρα τι είναι χρήμα και ποιοι παράγοντες και στοιχεία θα ληφθούν υπ' όψιν είναι ζήτημα πραγματικό. Εάν δεν αποδειχθεί η παραπάνω θεωρία με την εμπειρική έρευνα, δεν μπορούμε να την απορρίψουμε, κατά τον Robbins, ως άχρηστη.

Εξ' άλλου, η άλλη θέση που υποστηρίχθηκε είναι ότι κάθε θεωρία υπόκειται σε ποσοτική έκφραση. Θεωρία ή υπόθεση που δεν αντέχει στον εμπειρικό έλεγχο απορρίπτεται ως άχρηστη. Τέτοια θέση υποστηρίζουν πολλοί από τους οικονομέτρους. Ο Αμερικανός καθηγητής Milton Friedman¹⁰ υποστηρίζει ότι: (α) Μια υπόθεση μπορεί να ελεγχθεί μόνον σε σχέση προς τα παρατηρούμενα φαινόμενα. (β) Μια νέα θεωρία πρέπει να έχει τέτοια αποτελέσματα που να μην επιδέχονται εμπειρική αντίρρηση.

7. Εμπειρισμός και θεωρητισμός

Άλλη κατεύθυνση της μεθοδολογικής διαμάχης ήταν εκείνη που αναφέρεται στον *εμπειρισμό* και τη χρησιμότητα της θεωρίας. Η διαμάχη αυτή προέκυψε κυρίως από την αντιμετώπιση του προβλήματος των οικονομικών διακυμάνσεων και των διαρθρώσεων της οικονομίας. Οι οικονομολόγοι αυτοί

(Burns, Mitchell, Kuznets, κ.ά.) επεξεργάστηκαν το στατιστικό υλικό που είχαν στη διάθεσή τους και με την επαγωγή κατέληξαν σε θεωρήματα σχετικά με το ερευνώμενο θέμα.

Η διατύπωση μιας θεωρίας σε μια μαθηματική μορφή δεν είναι δυνατόν να μας πει όλη την ιστορία και για το λόγο αυτό πάντοτε τίθεται στο τέλος του μαθηματικού τύπου (εξισώσεως) ο υπολειμματικός παράγων ή διαφορετικά, ο στοχαστικός όρος, στον οποίο περιλαμβάνονται τα στοιχεία και οι παράγοντες εκείνοι που δεν μπορούν να ταυτοποιηθούν, διότι είναι άγνωστοι ή δύσκολα αναγνωρίζονται. Τέτοιου είδους σχέσεις ονομάζονται *εμπειρικές* ή *οικονομετρικές*, σε αντίθεση με τις θεωρητικές συναρτήσεις.

Αντίθετη του εμπειρισμού είναι η θέση εκείνων που θεωρούν ότι καμία έρευνα και ανάλυση δεν μπορεί να διεξαχθεί επιστημονικώς χωρίς θεωρία, ανεξάρτητα από το αν η οικονομική θεωρία έλαβε ποσοτικό προσανατολισμό με τη χρήση μαθηματικών μεθόδων. Η θέση ότι η επιστημονική έρευνα δεν μπορεί σοβαρά να γίνει, και ότι η εκκίνηση πρέπει να γίνεται από τη θεωρία, υποστηρίχθηκε τόσο από τους θεωρητικούς οικονομολόγους (L. Robbins), όσο και από οικονομέτρους, όπως ο T. Koopmans. Ο τελευταίος αυτός σε περισπούδαστο άρθρο του¹¹ κατακρίνει την εμπειρική μέθοδο των Burns και Mitchell, υποστηρίζοντας ότι χωρίς θεωρία δεν μπορεί να εξαχθούν συμπεράσματα σχετικά με υποδείξεις οικονομικής πολιτικής. Συγκεκριμένα ο Koopmans παραλλήλισε τη μέθοδο των Burns και Mitchell με εκείνη του Kepler και Tycho, η οποία συνίσταται στην παρατήρηση των κινήσεων των αστέρων με την ανακάλυψη «εμπειρικών κανονικοτήτων».

Σήμερα ελάχιστη διαμάχη υπάρχει γύρω από τα μεθοδολογικά προβλήματα. Τόσο η απαγωγική, όσο και η επαγωγική μέθοδος είναι χρήσιμες, αφού αλληλοσυμπληρώνονται. Δεν μπορούμε άλλωστε να πούμε μετά βεβαιότητας εάν μία πρόταση της Οικονομικής είναι προϊόν της επαγωγής ή της απαγωγής. Η επαγωγή μολοντί στηρίζεται στην παρατήρηση, αναζητεί να ανεύρει προηγούμενα για το υπό παρατήρηση οικονομικό φαινόμενο, να διαγράψει τον τρόπο λειτουργίας του, να καθορίσει τη φύση του και τελικά να προτείνει κάτι σαν νόμο. Έτσι η επαγωγή τελικά μεταβάλλεται σε μια απαγωγή. Η επαγωγή εξ άλλου, ελέγχει τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την απαγωγή με αναφορά προς την πραγματικότητα.

8. Η γεφύρωση μεταξύ θεωρίας και πράξεως

Για τη γεφύρωση της αποστάσεως μεταξύ θεωρητικού υποδείγματος και πραγματικότητας απαιτείται μία *διαδικασία επαληθεύσεως*, και απ' αυτήν θα

πρέπει να προηγηθεί μια διαδικασία ταυτοποίησης (identification) των γεγονότων και των μεταβλητών. Η απάντηση στο ερώτημα: κατά πόσο υπάρχει αντιστοιχία μεταξύ a priori θεωρίας και πραγματικότητας, θα δοθεί μετά από κάποιον έλεγχο. Ο κλάδος που αναπτύχθηκε προς την κατεύθυνση αυτή είναι η Οικονομετρική (econometrics), η οποία στηρίζεται στις αρχές της Μαθηματικής Στατιστικής.

Δυστυχώς πρέπει να πούμε ότι δεν υπάρχει ταύτιση συμπερασμάτων επί του ίδιου εμπειρικού αντικειμένου μεταξύ των διαφόρων ερευνών. Και αυτό οφείλεται σε πολλούς παράγοντες, μεταξύ των οποίων προβλήματα ταυτοποίησης των εξισώσεων και των μεταβλητών, των χρονικών περιόδων, κ.α. Όπως τονίσαμε, το θεωρητικό υπόδειγμα (θεωρία, θεώρημα, υπόθεση) πλησιάζει και δεν ταυτίζεται με την πραγματικότητα. Άλλωστε γνωστή είναι η κριτική του R.E. Lucas, κατά την οποία η προσομοίωση (simulation) υποδειγμάτων με εναλλακτικές υποθέσεις ή πολιτικές δεν μας δίνει ορθά αποτελέσματα, αφού αλλάζοντας την πολιτική, αλλάζουν και οι διαρθρωτικές παράμετροι της εξισώσεως ή του συστήματος.

Ένα ερώτημα που μπορούσε να θέσει οποιοσδήποτε επιστήμονας είναι το, γιατί υπάρχουν διαφωνίες μεταξύ των οικονομολόγων, αφού τα θεωρήματα είναι προϊόντα της λογικής; Θα χρησιμοποιήσω την πάλαι ποτέ εξήγηση του Oskar Lange, ο οποίος απέδωσε αυτές ως εξής: (α) Στην υφιστάμενη διαφορά σχετικά με τους επιδιωκόμενους κοινωνικούς και πολιτικούς σκοπούς. (β) Στην ασυμφωνία ως προς την ταυτοποίηση των γεγονότων. (γ) Στην αδυναμία εφαρμογής των καταλλήλων κανόνων λογικής και ελέγχου.

9. Διαφωνίες στην πράξη της Οικονομικής Πολιτικής

Οι πλέον σημαντικές διαφωνίες στην Οικονομική αναφέρονται στην περιοχή της Οικονομικής Πολιτικής. Εδώ, εμφανίζεται το κανονιστικό στοιχείο, το οποίο αν είναι συνεπές με την όλη θεωρητική ή εμπειρική κατασκευή, τότε αποτελεί στοιχείο της οικονομικής ανάλυσεως.

Αλλά στην περιοχή της οικονομικής πολιτικής κατοικεί επίσης η πολιτολογούσα γνώση. Στην περιοχή των «λύσεων» συχνά υπάρχει σύγκρουση του λογικού και με το εξωλογικό και αυτή είναι η ιδιοτυπία της οικονομικής πολιτικής. Το οικονομικό πρόβλημα ενδιαφέρει κάθε μονάδα αποφάσεως, είτε αυτή είναι άτομο, είτε ομάδα και η σύνδεση αυτή του οικονομικού προβλήματος με το ενδιαφέρον των πολιτών έδωσε στην Οικονομική την προσωινμία της «Πολιτικής Οικονομίας». Έτσι η επιστήμη της Πολιτικής

Οικονομίας δεν ήταν μια, αλλά πολλές, ανάλογα με τις ιδεολογικές πεποιθήσεις των δημιουργών της και των ταγών των διαφόρων «σχολών».

Η πλέον σημαντική συμβολή στην πράξη αποτέλεσε η καλούμενη «κεϋνσιανή επανάσταση», όπως την προσδιόρισε ο L. Klein (The Keynesian Revolution, 1966), η οποία απετέλεσε την αναιρετική κριτική κατά της τότε οικονομικής ορθοδοξίας. Ο Keynes, φιλελεύθερος στη σκέψη και τη ζωή, στήριξε το κεφαλαιοκρατικό σύστημα της Δύσης και του έδωσε τη δυνατότητα να διαπλεύσει τις συμπληγάδες των μαρξιστικών ρευμάτων. Κατά τον D.N. McCloskey, ο Keynes ήταν «νεοκλασικός» που περιδιάβαινε τα χρηματιστήρια και τις κεντρικές τράπεζες, ενώ ο A. Marshall ήταν ο νεοκλασικός που περιδιάβαινε τα εργοστάσια. Ο Keynes, ιδρυτής της μακροοικονομικής ανάλυσης, υπήρξε άνθρωπος της πράξεως, ο οποίος γεφύρωσε το μακροσύστημα της θεωρίας με το πρακτικό περιεχόμενο του, την μακροοικονομική πολιτική. Ως προς την αντικειμενικότητα της οικονομικής πρέπει να πούμε, όπως και για κάθε κοινωνική επιστήμη, είναι δύσκολο να επιτευχθεί παρά μόνο ως προς την περιγραφή. Η περιγραφή πρέπει να είναι αντικειμενική. Η ερμηνεία όμως του οικονομικού φαινομένου κυριαρχείται από την υποκειμενικότητα.

Ανάλογα προς το θεωρητικό υπόδειγμα ή τη σχολή που ανήκει κάθε ερευνητής, έχουμε πολλαπλότητα απόψεων επάνω στο ίδιο υπό εξέταση αντικείμενο. Για παράδειγμα, ως προς την επίδραση της νομισματικής πολιτικής, οι απόψεις δίστανται μεταξύ κεϋνσιανών, μονεταριστών και οπαδών της Νέας Κλασικής σχολής. Έτσι, λοιπόν, η οικονομική, παρά τον ποσοτικό προσανατολισμό της και τα δάνεια που έχει κάνει από τις φυσικές επιστήμες, θα παραμείνει μια επιστήμη διαφωνιών, ή μια επιστήμη του γίνεσθαι.

10. Μετά τον Keynes

Ο Keynes άφησε πίσω του το νεοκλασικό υπόδειγμα. Ένα υπόδειγμα τέλειο από λογικής απόψεως που επικέντρωσε το ενδιαφέρον στο πρόβλημα της άριστης κατανομής, χρησιμοποιώντας την οριακή μέθοδο και τη θεωρία των τιμών, στηριζόμενο στο πλήρως ανταγωνιστικό σύστημα της αγοράς, όπου κάθε διαταραχή ή ανισορροπία είναι προσωρινή. Κατά το νεοκλασικό υπόδειγμα, κάθε παρέμβαση του κράτους μέσω της οικονομικής πολιτικής δεν είναι αποτελεσματική. Το σύστημα όμως αυτό καιτοι θεωρητικά άψογο, στηρίζεται όμως σε πλήθος προϋποθέσεων, οι οποίες δεν ισχύουν στην πραγματικότητα.

Έτσι, η πραγματικότητα μας δείχνει ανισοροπίες, διαταραχές, ανεργία, ασυμμετρία συνολικής ζήτησης και συνολικής προσφοράς, κ.ά.

Μετά τον Keynes και την συμβολή του στην οικονομική πολιτική και στη δημιουργία των εθνικών λογαριασμών, ακολούθησαν τροποποιήσεις (νεοκλασική σύνθεση) και νεώτερες θεωρήσεις. Η νεοκλασική σύνθεση της κεϋνσιανής θεωρίας επεχείρησε να συμφιλιώσει τη νεοκλασική με τη θεωρία του Keynes.

Η νομισματική θεωρία παρέμεινε στάσιμη τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, για να αναζωπυρωθεί και πάλι το ενδιαφέρον προς αυτή στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1950. Η αναζωπύρωση προήλθε από τους μονεταριστές (monetarists), με προεξάρχοντα τον Milton Friedman (Σχολή του Chicago), αλλά και από τους νεοκεϋνσιανούς. Οι μονεταριστές είναι έτοιμοι να δεχτούν την επίδραση του χρήματος επί των πραγματικών μεταβλητών βραχυχρονίως, όχι όμως μακροχρονίως. Ενδιαφερόμενοι περισσότερο για τον πληθωρισμό, οι μονεταριστές προτείνουν ένα σταθερό ποσοστό πληθωρισμού (inflation target) ή αυξήσεως της χρηματικής προσφοράς (monetary rule), ώστε να αποφεύγεται η διακύμανσή της, η προερχόμενη από τις εκάστοτε παρεμβάσεις της νομισματικής πολιτικής βραχυχρονίως.

Οι νεοκεϋνσιανοί (J. Tobin κ.ά.) προσπάθησαν να διατυπώσουν τη θεωρία ζήτησης περιουσιακών στοιχείων και επικέντρωσαν το μακροοικονομικό ενδιαφέρον τους στο πρόβλημα της απασχολήσεως με απαραίτητο μεθοδολογικό συμπλήρωμα την καμπύλη του Phillips. Η εμπειρική καμπύλη Phillips¹² είναι ο κρίκος που έλειπε από τη θεωρία του Keynes για να συνδεθεί ο πραγματικός τομέας με τον πληθωρισμό. Κατά τους νεοκεϋνσιανούς, η καμπύλη αυτή είναι σταθερή, ενώ κατά τους μονεταριστές και τους νεοκλασικούς είναι ασταθής (volatile).

Κατά την μονεταριστική θεωρία, η σχέση Phillips αναιρείται, διότι το μόνο αποτέλεσμα της αυξήσεως της ποσότητας του χρήματος είναι ο πληθωρισμός και όχι η μείωση της ανεργίας. Η καμπύλη Phillips μετατοπίζεται συνεχώς προς τα άνω και μακροχρονίως δημιουργείται ένα καθορισμένο ποσοστό ανεργίας, το οποίο ονομάζεται φυσικό ποσοστό ανεργίας (natural rate of unemployment). Αυτό το φυσικό ποσοστό ανεργίας είναι περίπου συνώνυμο με το NAIRU (non accelerating inflation rate of unemployment) και η οικονομία μακροχρονίως κινείται γύρω από το ποσοστό αυτό.

Η θεωρία αδυνατούσε να ερμηνεύσει το φαινόμενο του στασιμοληθωρισμού στη δεκαετία του 1970 και έτσι αμφισβητήθηκε η συμβολή του

Keynes, δηλαδή κατά πόσον η θεωρία του ήτο γενική, που έκανε μια σύνθεση της περί αξίας θεωρίας με την περί χρήματος θεωρία. Λόγω της παραπάνω αμφισβητήσεως των κεϋνσιανών θέσεων και πρακτικών αναπτύχθηκαν νέες θεωρίες, όπως τα οικονομικά της προσφοράς (supply-side economics) και η Νέα Κλασική Οικονομική (New Classical Economics). Η πρώτη απορρίπτει την κεϋνσιακή θέση ότι ο μοχλός αναπτύξεως και ελέγχου της οικονομίας είναι η ζήτηση και επικεντρώνει την προσοχή της στην προσφορά των αγαθών και στα κίνητρα επενδύσεων, αποταμιεύσεων και εργασίας, όπως οι φορολογικές μειώσεις. Η δεύτερη, η οποία έχει ως βασικά δομικά στοιχεία, την υπόθεση των ορθολογικών προβλέψεων (rational expectations hypothesis) και τον κλασικό αυτορρυθμιζόμενο μηχανισμό της αγοράς, έχει τη θέση κατά την οποία η παρεμβατική πολιτική του κράτους δεν μπορεί να επηρεάσει τις πραγματικές μεταβλητές (παραγωγή, απασχόληση), εφόσον είναι προβλέψιμη (anticipated) και δεν οφείλεται σε τυχαία λάθη ή εκπλήξεις (surprises).

Η διαφορά μεταξύ μονεταρισμού και νέων κλασικών έγκειται στο ότι οι πρώτοι δέχονται ότι η κεϋνσιανή πολιτική της πλευράς της ζήτησεως μπορεί να ενεργήσει βραχυχρονίως, όχι όμως και μακροχρονίως. Ενώ οι δεύτεροι δεν δέχονται δυνατότητα επηρεασμού ούτε βραχυχρονίως, ούτε μακροχρονίως.

Σήμερα βέβαια κανείς δεν πιστεύει ότι μια θεωρητική σχολή με την υπ' αυτής υποδεικνυόμενη οικονομική πολιτική μπορεί να λύσει τα οικονομικά προβλήματα. Ο κόσμος είναι πολύπλοκος και ανοικτός και θα πρέπει κατά τον σχεδιασμό της οικονομικής πολιτικής να λαμβάνονται υπόψη επιλεκτικώς εκείνα τα μέτρα που προσιδιάζουν στην πραγματικότητα και δεν πρέπει να αποκλείεται η δυνατότητα των κυβερνήσεων να επηρεάζουν την παραγωγή και την απασχόληση, χωρίς όμως στρεβλώσεις στις αγορές.

Παραδοσιακά στην οικονομική έρευνα πιστεύεται ότι η προσφορά χρήματος επηρεάζει τόσο τον ρυθμό πληθωρισμού, όσο και την ανεργία σε σχέση αντίστροφη. Η ουδετερότητα του χρήματος των νεοκλασικών δεν επαληθεύεται στην πράξη. Περισσότερη ομοφωνία υφίσταται για την βραχυχρόνια περίοδο, κατά την οποία η μεταβολή της συνολικής ζήτησεως, λόγω νομισματικής πολιτικής, επηρεάζει τον πληθωρισμό και την ανεργία. Η έννοια του NAIRU είναι σήμερα ένα θέμα εμπειρικής διερεύνησης από πολλούς οικονομολόγους. Σύμφωνα με την έννοια αυτή κάτω από το φυσικό ποσοστό ανεργίας ο ρυθμός πληθωρισμού είναι επιταχυνόμενος, ενώ πάνω απ' αυτό είναι επιβραδυνόμενος. Δυστυχώς όμως οι εμπειρικές έρευνες δεν

δίδουν αποφασιστική απάντηση κατά πόσο η έννοια αυτή, ως υπόθεση, είναι ορθή.

Η οικονομική ως κοινωνική επιστήμη και επιστήμη του γίνεσθαι, με ποσοτικό προσανατολισμό και δάνεια από τις φυσικές επιστήμες, έχει τις αδυναμίες της που σχετίζονται με τη φύση της. Η θεωρία του καταναλωτή και η θεωρία της επιχειρήσεως εξετάζουν συμπεριφορές, οι οποίες κυριαρχούνται κατά το πλείστον από υποκειμενικότητα. Η οικονομική εξυπηρετεί τα υποκείμενα του οικονομικού βίου, τα οποία ατομικώς ή συλλογικώς δεν υπόκεινται σε νόμους της φυσικής ή της κινήσεως των αστέρων. Υπόκεινται όμως σε οιονεί νόμους τους οποίους κατασκευάζει και οι οποίοι τείνουν να πλησιάσουν την πολύπλοκη πραγματικότητα.

11. Ερωτήματα από τη Θεωρία της Επιχειρήσεως

Για παράδειγμα ας δούμε κατά πόσο τα αποτελέσματα τα αναφερόμενα στη συμπεριφορά της επιχειρήσεως, τα οποία προκύπτουν από θεωρητικά υποδείγματα, ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα. Γεννώνται τα εξής ερωτήματα: α) Ο επιχειρηματίας συμπεριφέρεται στην πράξη όπως ακριβώς προβλέπουν τα θεωρητικά υποδείγματα; β) Ακολουθείται στην πράξη η τιμολογιακή πολιτική, όπως προβλέπουν τα θεωρητικά υποδείγματα; γ) Ακολουθούν οι επιχειρήσεις την αρχή της μεγιστεύσεως των κερδών; δ) Ακολουθούν οι επιχειρήσεις την αρχή του οριακού κόστους κατά τον καθορισμό της τιμής πωλήσεως του προϊόντος, δηλαδή καθορίζουν τέτοια τιμή, η οποία ανταποκρίνεται στο σημείο εξισώσεως οριακού κόστους με οριακή πρόσοδο; ε) Γνωρίζει ο επιχειρηματίας στην πράξη τέτοιες οριακές έννοιες; στ) Συμπίπτουν οι πρακτικοί σκοποί της επιχειρήσεως με τους θεωρητικούς σκοπούς των υποδειγμάτων; ζ) Διαμορφώνονται στην πράξη οι κρίσιμες μεταβλητές της επιχειρήσεως (κέρδος, τιμή, παραγωγή, κόστος κ.λπ.) με τον τρόπο που προβλέπει η θεωρία;

Η χρησιμότητα των θεωρητικών κατασκευών, μπορεί να προκύψει από τη διαδικασία ελέγχου τους. Αυτή δε η διαδικασία ελέγχου των θεωριών μπορεί να γίνει σήμερα με διάφορους τρόπους, με μέσα ερεύνης και αναλύσεως, που διαθέτει η οικονομική επιστήμη. Αλλά ας μη λησμονείται ότι οι θεωρίες δεν πρέπει να είναι πάντοτε τα ομοιώματα της πραγματικότητας. Αυτές μπορεί μεταξύ των άλλων να αποτελούν απλοποιητικούς μηχανισμούς κατανοήσεως της πολλαπλότητας και της πολυπλοκότητας του εμπειρικού κόσμου της μικροοικονομίας.

12. Συμπέρασμα

Μια θεωρία μπορεί να μας δώσει έστω και κατά προσέγγιση τη δυνατότητα αντιλήψεως του οικονομικού φαινομένου. Μπορούμε όμως να κάνουμε προβλέψεις χρησιμοποιώντας υποδείγματα που προκύπτουν από τη διαδικασία κτισίματος της θεωρίας αυτής που υπόκειται σε προϋποθέσεις και περιορισμούς και οι οποίοι δεν μπορούν να πιστοποιηθούν στην πράξη; Μετά από πείρα τόσων δεκαετιών στις μακροοικονομικές προβλέψεις, υπάρχουν όρια στη δυνατότητά μας να προβλέψουμε την οικονομική δραστηριότητα. Η οικονομετρική θεωρία αναπτύσσει μεθόδους σμικρύνσεως του σφάλματος εκτιμήσεως, αλλά δεν εγγυάται την ακριβή πρόγνωση των οικονομικών μεγεθών. Η πρόοδος η οποία έχει συντελεσθεί στην οικονομετρία είναι μεγάλη, αλλά, όσο βαθύτερα μελετάται τόσο περίπλοκη γίνεται. Τα αποτελέσματα απλών μεθόδων διαφέρουν ελάχιστα από εκείνα πολύπλοκων τεχνικών. Το κόστος όμως είναι μεγάλο.

Υποσημειώσεις

1. Βλ. *Vernon Smith*, *Experimental Economics*, Elgar, 1990. "An Experimental Study of Competitive Market Behavior", *Journal of Political Economy*, 1962, pp. 111-137. *John D. Hey*, *Experiments in Economics*, Blackwell, 1991.
2. *L. A. Boland*, *The Foundations of Economic Method*, London, 1982. *Th. Kuhn*, *The Structure of Scientific Revolution*, Chicago 1970. *S. Latsis*, *Methodology and Appraisal in Economics*, Cambridge, 1976. *K. Popper*, *Objective Knowledge*, Oxford 1972. *M. Blaug*, *The Methodology of Economics*, Cambridge 1980. *D. N. McCloskey*, *Knowledge and Persuasion in Economics*, Cambridge, 1994.
3. Βλέπε Gaston Bachelard, *Το νέο επιστημονικό πνεύμα*, κεφ. 5, *Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης*, 2000.
4. Βλέπε Σ. Σαραντίδη, *Σύγχρονη Μακροοικονομική Ανάλυση*, Τομ. Β', σελ. 259-279.
5. *C.W. Granger*, "Investigating causal relations by econometric models and cross-spectral methods", *Econometrica*, Jan. 1969, σελ. 24-36.
6. *P. A. Samuelson*, *Foundations of Economic Analysis*, Athenaeum, New York, 1965, κεφ. I.
7. *T.S. Kuhn*, *The Structure of Scientific Revolutions*, 2nd ed. The University of Chicago Press, 1970.
8. *R. B. Ekelund and R. F. Hebert*, *A History of Economic Theory and Method*, 3rd ed, McGraw-Hill, 1990.
9. Βλ. Σ. Α. Σαραντίδη, *Σύγχρονη Μακροοικονομική Ανάλυση: Μακροοικονομικά Υποδείγματα*, 1991, σελ 191.
10. "The Methodology of Positive Economics", στο *Essays on Positive Economics*, 1953.

11. *Tjalling Koopmans*, "Measurements without Theory", εις *Review of Economic Statistics*, Αυγ. 1947.

12. Η εμπειρική αυτή σχέση, που βασίστηκε σε στοιχεία της περιόδου 1861 και 1957, έλαβε θεωρητικό υπόβαθρο από οικονομολόγους, όπως ο R.G. Lipsey (1960).

Βιβλιογραφία

Hey J.D., *Experiments in Economic's*, Black well, Oxford 1991

Kuhn T.S., *The Structure of Scientific Revolutions*, Chicago, 1970

McCloskey D.N., *Knowledge and Persuasion in Economics*, Cambridge, 1994

Ball L & ManKiw N.G., *The NAIRU in Theory and Practice*, *Journal of Economic Perspectives*, Fall 2002, p.p. 115/136

McKazthy J. and Zakzajsek E., *Inventory Dynamics and Business Cycles: What has changed?* Federal Reserve Bank of New York, Staff Reports, Dec. 2002

Bachelard G., *Το νέο επιστημονικό πνεύμα*, Κεφ. 5, Παν/κες Εκδόσεις Κρήτης, 2000

Hoover K.D., *The Methodology of Empirical Macroeconomics*, Cambridge, 2001

Phillips P.C.B., *Laws and limits of Econometrics*, *Economic Journal*, March 2003, p.p. 26-52

Σαραντίδης Σ., *Σύγχρονη Μικροοικονομική Ανάλυση*

Σαραντίδης Σ., *Σύγχρονη Μακροοικονομική Ανάλυση*, Τόμος Β'

Σαραντίδης Σ., *Εισαγωγή στις έννοιες και τη Μεθοδολογία της Οικονομικής Επιστήμης*, Πειραιάς 1994

Σαραντίδης Σ., *Από το Laissez-Faire στο Κοινωνικό Κράτος και ο Leviathan*, ΣΠΟΥΔΑΙ, 3-4/1983.